

The role of sociolinguistic competence in the formation of professional skills of foreign language teachers

Umida ABDILAKIMOVA¹

Samarkand State Institute of Foreign Languages

ARTICLE INFO

Article history:

Received March 2023
Received in revised form
10 April 2023
Accepted 25 April 2023
Available online
15 May 2023

Keywords:

didactics,
theory of education,
upbringing,
activity,
principle,
approach,
professional,
methodical.

ABSTRACT

The main purpose of this article is to study the importance of sociolinguistic competence in improving the professional skills of future teachers of foreign languages. Modern pedagogy requires teachers to develop new skills. This article aims to reveal the role and importance of general competence and sociolinguistic competence in the professional skills of a foreign language teacher.

2181-3701/© 2023 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol1-iss3-pp8-13>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Xorijiy til o'qituvchilarining kasbiy mahoratini shakllantirishda sotsiolingvistik kompetensiyaning o'rni

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

didaktika,
ta'lim nazariyasi,
ta'lim,
faollik,
tamoyil,
yondashuv,
kasbiy,
uslubiy.

Ushbu maqolaning asosiy maqsadi bo'lajak chet tili fani o'qituvchilarining kasbiy mahoratini oshirishda sotsiolingvistik kompetensiyaning ahamiyatini ochib berishdan iborat. Zamonaviy pedagogika o'qituvchilar oldiga yangidan yangi bilim va malakalarini takomillashtirishni taqozo qilmoqda. Mazkur maqolada umumiy kompetensiya va sotsiolingvistik kompetensiyaning xorijiy til o'qituvchilarining kasbiy ko'nikmalaridagi o'rni va ahamiyati ochib beriladi.

¹ Master degree student, Samarkand State Institute of Foreign Languages. E-mail: umidaabdilakimova-u29@gmail.com

Роль социолингвистической компетенции в формировании профессиональных навыков учителей иностранных языков

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

дидактика,
теория образования,
воспитание,
принцип,
деятельность,
подход,
профессиональный,
методический.

Основной целью данной статьи является исследование значения социолингвистической компетентности в совершенствовании профессиональных навыков будущих учителей иностранных языков. Современная педагогика требует от учителей развития новых навыков. В данной статье ставится задача раскрыть роль и значение общей компетентности и социолингвистической компетентности в профессиональном мастерстве учителя иностранного языка.

KIRISH

Ta'limning mazmuni, shakllari, usullari va tashkil etilishini belgilashda o'rganish tamoyillari muhim ahamiyatga ega. Har qanday o'quv fanini o'qitish, ma'lumki, yagona didaktik asosda quriladi va ta'lim nazariyasida ishlab chiqilgan didaktik tamoyillarga muvofiq amalga oshiriladi. Shu bilan birga, o'qituvchi fanning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga oladigan muayyan uslubiy tamoyillarga ham rioya qilishi kerak bo'ladi.

Kasb-hunarga yo'naltirilgan ta'lim didaktikasida kasbiy ta'lim jarayonining tamoyillari eng muhim kategoriya hisoblanadi. Ular ta'lim va tarbiya maqsadlari bilan bog'liq bo'lib, tarixiy xarakterga ega; ularning ba'zilar o'z maqsadini yo'qotadi, boshqalari takomillashtiriladi, chet tilini o'qitishni tashkil etishda jamiyat va fanning zamonaviy talablarini aks ettiruvchi yangi tamoyillar paydo bo'ladi. Rus olimi B.A. Golub tadqiqotlarida "ta'lim tamoyillari jamiyat taraqqiyotining tarixiy xususiyatlariga, undagi fan va madaniyatning rivojlanish darajasiga qarab" [1] takomillashtirilayotganini ta'kidlaydi.

MATERIAL VA TADQIQOT USULLARI

O'qitish tamoyillarini tanlash didaktika, psixologiya va metodologiyadagi eng munozarali masalalardan biridir, chunki ularning tushunishida ko'pincha bir-biriga zid bo'lgan qarama-qarshi fikrlar mavjud. "Tamoyil" (Prinsip) atamasi lotincha principium – "asos", "asl" so'zidan kelib chiqqan [2;65]. Demak, o'rganish tamoyili asosiy tamoyil, fanni o'qitish tizimi faoliyat yuritishi va rivojlanishi kerak bo'lgan qonuniyatdir.

Chet tillarni o'qitish metodikasida tamoyillar ta'limning butun tashkil etilishini belgilab beruvchi va o'zaro bog'liqlik va o'zaro bog'liqlikda namoyon bo'ladigan asosiy qoidalar sifatida tushuniladi. Prinsiplarning to'g'ri amalga oshirilishi darsda tashkil etilgan mashg'ulotlar samaradorligini ta'minlaydi, o'quvchilarning bu faoliyatga qiziqishini belgilaydi. Bundan o'qituvchi tomonidan ularning bilimlariga bo'lgan ehtiyoj va ahamiyati hamda chet tili bo'yicha mashg'ulotlarni tashkil etish va o'tkazishda ularga amaliy rahbarlik qila olishi kelib chiqadi. Ta'lim nazariyasida prinsiplarning tavsifi har qanday turdagi o'quv yurtida va har qanday o'quv fanida yuqori samarali o'quv jarayonini yaratishning kaliti ekanligi alohida ta'kidlangan. Bu chet tillarini o'qitish tamoyillari muammosi an'anaviy ravishda mamlakatimiz olimlari va amaliyotchi o'qituvchilarining diqqat markazida ekanligini anglatadi. Ko'pgina hollarda metodistlar chet tillarini o'qitishning asosiy tamoyillarining ma'lum bir ierarxiyasini o'rnatishga harakat qilmoqdalar. Shu bilan birga, ular haqli ravishda, bir tomondan, "xorijiy til" o'quv fani sifatida ta'lim tizimidagi fanlardan biri ekanligidan kelib chiqadi. Shuning uchun chet tillarini o'qitishning barcha tamoyillarini umumiy didaktik va uslubiyga bo'lishi umumiy qabul qilingan.

NATIJAR VA ULARNING MUHOKAMASI

Bo'lajak o'qituvchilarga chet tilini o'rgatishda kasbiy yo'nalish, tushunishimizcha, o'qituvchi faoliyatining eng muhim jihatlari modellashtirishga imkon beradigan va asosiy vazifalarni bajarishni ta'minlaydigan kasbiy muhim ko'nikmalarni yanada muvaffaqiyatli o'zlashtirishga yordam beradigan asosiy tamoyillarga tayanishni anglatadi. Ushbu tamoyillar orasida quyidagilar ta'kidlanadi:

– *kasbiy rivojlanishda onglilik prinsipi:*

Chet tillarini o'rgatishda onglilik tamoyilidan foydalanish zarurligi mahalliy va xorijiy tadqiqotchilar tomonidan o'rganilgan. Jumladan, tadqiqotchi A.N. Poddyakov ta'kidlaganidek, "ta'limotning onglilik tamoyili muammosi, birinchi navbatda, u tomonidan olingan bilimlarning inson uchun qanday ma'noga ega bo'lishi muammosi sifatida ko'rib chiqilishi kerak. O'rganish talaba tomonidan ongli ravishda amalga oshirilishi uchun unda "hayotiy ma'no" bo'lishi kerak" [3;125]. Bo'lajak chet tili o'qituvchilarini kasbiy yo'naltirilgan tayyorlashning har bir bosqichi bakalavriyat talabalariga o'z kasbining jamiyat va xalqaro hamkorlik rivojlanishidagi o'rni va rolini tushunish imkonini beradigan jihatlarni o'z ichiga olishi kerak. Bu tamoyil didaktikani o'zlashtirishni o'z ichiga oladi. Sotsiolingvistik harakatlar va kasbiy tilni bilish ko'nikmalari, chet tilini o'zlashtirishda muayyan kasbiy-sotsiolingvistik faoliyat sifatida birinchi o'ringa chiqadi va o'quv jarayonida chet tili o'qituvchisining kasbiy va sotsiolingvistik kompetensiyasi modellashtiriladi.

– *kasbiy va pedagogik sohada funktsionallik prinsipi.* Kasbiy yo'naltirilgan sotsiolingvistik ta'limning ushbu tamoyili bakalavriyat talabalariga – bo'lajak chet tili o'qituvchilari tomonidan chet tilini o'rganish madaniyatining barcha jihatlarning funksional maqsadini bilishni nazarda tutadi. Ya'ni, har bir bakalavr talabasi nafaqat tilning amaliy bilimini, balki to'plangan bilim va ko'nikmalar orqali asosiy nutq funksiyalarini amalga oshirish nima berishi mumkinligini tushunishi kerak. Funktsionallik prinsipiga ko'ra, assimilyatsiya ob'yekti o'z-o'zidan nutq vositalari emas, balki ushbu vositalar yordamida bajariladigan funksiyalarni bildiradi. Materialni tanlash va tashkil etish talabalarning ma'lum nutq funksiyalarini ifodalash zarurligiga qarab amalga oshiriladi: shubha, maqto'v, fikrni tasdiqlash, rad etish, ishonch va boshqalar shular jumlasidandir.

– *kasbiy va sotsiolingvistik vaziyat prinsipi.* Ma'lumki, chet tilini kasbiy va sotsiolingvistik o'qitish munosabatlar tizimi bo'lgan vaziyatlar asosida amalga oshiriladi. Qaysiki, "Vaziyat – bu muloqot sub'yektlarining ijtimoiy mavqei, roli, faoliyati va axloqiy munosabatlarining yaxlit tizimi sifatida mavjud bo'lgan, ularning ongida aks ettirilgan va vaziyat pozitsiyalarining o'zaro ta'siri asosida yuzaga keladigan aloqa jarayonining universal shakli"[4;107]. Bu o'quv jarayoni faoliyatining universal shakli bo'lib, nutq vositalarini tashkil qilish usuli, ularni taqdim etish usuli, nutq faoliyatini rag'batlantirish usuli, ko'nikmalarni shakllantirish va nutq ko'nikmalarini rivojlantirishning asosiy sharti bo'lib xizmat qiladi. Muloqot strategiyasi va taktikasini o'rgatishning zaruriy sharti. Vaziyatning ushbu barcha funksiyalaridan foydalanish bakalavriyat talabalariga chet tilini o'rgatishda kasbiy va sotsiolingvistik vaziyatlilik tamoyilini amalga oshirishning zarur shartidir.

Ushbu tamoyilga tayanish didaktik sharoitlarni modellashtirish asosida chet tilini pedagogik mutaxassislik sifatida o'qitishni o'z ichiga oladi. Chet tilining amaliy mashg'ulotlarida sotsiolingvistik faoliyat. Kasbiy sotsiolingvistik vaziyatlarni tanlashning

asosiy mezoni – chet tili darsining tipik vaziyatlari – bu ularning asosiy xususiyatlarida kelajakning uslubiy tafakkurini shakllantirish uchun zarur bo'lgan darsdagi pedagogik muloqot jarayonini aks ettirishi kerak. *kasbiy-pedagogik muloqot holatlarida chet tilini ijodiy qo'llash tamoyili*. Og'zaki muloqot ikki tomonlama jarayondir, u so'zlovchi va tinglovchining o'zaro qiziqish omili hisoblanadi. Muloqot ishtirokchilar o'zlarining sotsiolingvistik va kognitiv ehtiyojlarini qondirganda mumkin bo'ladi. Ammo og'zaki muloqotni o'rgatishda qiyinchiliklar paydo bo'ladi. Og'zaki muloqotga o'rgatish faqat o'quv jarayoni ijodiy bo'lsagina natija beradi. Muloqot ijodiy xarakterga ega bo'lganligi sababli, uni turli xil dinamik (doimiy o'zgaruvchan) vaziyatlarda o'rgatish kerak, bunda nutq funksiyalarining turli to'plami va ularning turli kombinatsiyalarini qo'llash mumkin. Nutq funksiyalarining ko'proq takrorlanishi nutq shakllarining tez-tez takrorlanishiga va nutq materialini o'zlashtirish kuchiga olib keladi. Shu bilan birga, chet tilini o'rgatish jarayoni professional muloqot jarayoniga, chet tili o'qituvchisining asosiy kasbiy faoliyati bilan chambarchas bog'liqdir. Bu, shuningdek, bo'lajak chet tili o'qituvchilari o'rtasida og'zaki chet tilidagi muloqotda kasbiy va sotsiolingvistik kompetentsiyani shakllantirishga ham tegishli bo'lib, u kelajakdagi mutaxassislik bilan ham uzviy bog'liq. Chet tili o'qituvchisining kasb madaniyati, bizningcha, quyidagi tarkibiy qismlarni shakllantirishdan iborat:

- chet tili o'qituvchisi shaxsi ufqlarini belgilovchi bilim va qiziqishlar tizimi;
- dunyoqarash darajasini tashkil etuvchi e'tiqodlar tizimi;
- ular asosida ishlab chiqilgan, o'qituvchining amaliy kasbiy faoliyatida namoyon bo'ladigan ko'nikma va malakalar tizimi;
- individual xulq-atvor normalari tizimi va o'zlashtirilgan faoliyat usullari;
- hissiy madaniyat darajasini tashkil etuvchi ijtimoiy tuyg'ular tizimi.

Sotsiolingvistik kompetentsiyani shakllantirish faqat mashqlar yordamida mumkin bo'lgan, uni amalga oshirish nafaqat ushbu kompetentsiyani shakllantiradi, til to'sig'ini kamaytiradi, grammatik va leksik materialni mustahkamlaydi, balki sotsiolingvistik mashqlarni bajarishda talabaning faolligini oshiradi.

– *Kasbiy yo'naltirilgan mashqlarning ko'p funksiyaliligi prinsipi*. Ushbu tamoyil professionalning o'ziga xos xususiyatlarini aks ettiradi. Til materialini va nutqiy faoliyatni bir vaqtda o'zlashtirish orqali nutqdan tashqari sharoitlarda shakllangan til malakasini mustahkamlashga qaratilgan. Ma'lumki, bo'lajak chet tili o'qituvchisining kasbiy tayyorgarlik jarayonida olgan bilim, ko'nikma va malakalaridan unumli foydalanishi chet tilini o'rgatish sharoitlarining ushbu bilim, ko'nikma va malakalarga qanchalik yaqin bo'lishiga bog'liq. Bo'lajak chet tili o'qituvchisini kasbiy va sotsiolingvistik faoliyatni amalga oshirishga tayyorlashda haqiqiy pedagogik muloqot shartlarini hisobga olish kerak. Shuning uchun nutq ko'nikmalarini takomillashtirish bosqichida asosiy e'tibor mashqlar foydasiga o'tkazilishi kerak.

– *Chet tilini o'qitish jarayonini kasbiy yo'naltirilgan rolga asoslangan tashkil etish tamoyili*. Rolli muloqot o'yin, ta'lim va nutq faoliyatini birlashtiradi. O'qituvchi uchun rolli o'yin ta'lim jarayonini tashkil etishning asosiy shaklidir. Rolli o'yin – bu haqiqiy muloqotga yaqin sharoitlarda nutq ko'nikmalarini rivojlantirishni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan o'quv o'yinlarining juftlik yoki jamoaviy faoliyatining maxsus turi hisoblanadi. Rolli o'yinning bir turi biznes o'yinidir. Ishbilarmonlik o'yini – bu shaxslar va guruhlarni qaror qabul qilishga o'rgatishga qaratilgan turli boshqaruv va ishlab chiqarish vaziyatlarini modellashtirishning pedagogik texnikasi sifatida tavsiflanadi [5]. Chet tili

darslarida muammoli vaziyatlarni yaratish va hal qilish uchun kasbiy yo'naltirilgan muloqotni o'rgatishda biznes o'yinlari qo'llaniladi. Chet tili o'qituvchisining bo'lajak kasbiy faoliyatining mavzu va ijtimoiy mazmunini qayta yaratish vositasi bo'lgan pedagogik o'yinlar. Rolli va ishbilarmonlik o'yinlarini o'tkazishda bo'lajak chet tili o'qituvchilarining kasbiy va sotsiolingvistik kompetensiyalari va uslubiy kompetensiyalari rivojlantiriladi. Bundan tashqari, rolli va ishbilarmonlik o'yinlari tasavvurni, reaksiyani, ijodiy fikrlashni, kasbiy mahorat va qobiliyatlarni rivojlantiradi.

– *Kasbiy va sotsiolingvistik kompetensiyani o'zlashtirishda talabalarning o'quv va darsdan tashqari faoliyatini uyg'unlashtirish prinsipi.* Ushbu tamoyil asosiy chet tili bo'yicha mashg'ulotlar sikllari va bakalavrlarning maktabdan tashqari kasbiy ahamiyatli faoliyati o'rtasidagi o'quv-uslubiy munosabatlarni ta'minlash uchun shart-sharoitlarni yaratishni o'z ichiga oladi, buning natijasida chet tili o'qituvchisining kasbiy va sotsiolingvistik kompetensiyasi shakllanadi. Ushbu shartlarga rioya qilish maktab va maktabdan tashqari vaqtlarda o'quvchilarning o'z-o'zini tarbiyalash masalalarini hal qilishda faol yondashuvga yo'naltirishni anglatadi; kasbiy va sotsiolingvistik kompetensiyani o'zlashtirishda ta'limning sotsiolingvistik-muammoli shakllarining ustunligi; o'rganilayotgan va ona tillarida muloqot madaniyatini kompleks o'zaro bog'liq rivojlantirishga yo'naltirishdir.

– *Lingvistik va uslubiy tayyorgarlikning fanlararo aloqadorlik tamoyili.* O'quv fanlarini optimallashtirish masalasini hal qilishda hozirgi vaqtda fanlararo aloqalarga didaktik yo'nalishga katta e'tibor berilmoqda. Chet tilini o'rgatishda fanlararo aloqalarga didaktik yo'nalishga bo'lgan ehtiyoj ayniqsa keskindir. Biroq ma'lumki, ko'plab olimlar "xorijiy til" o'quv fanining o'ziga xos xususiyatini "ma'nosizlik" deb ajratib ko'rsatishadi.

XULOSALAR

Chet tillarini o'qitishning umumiy didaktik tamoyillari samarali va tarbiyaviy ta'limga erishish, bilim asoslarini o'zlashtirish, ko'nikma va malakalarni shakllantirishga qaratilgan. Quyidagi prinsiplarni asosylari deb atash mumkin: rivojlantiruvchi ta'lim, faollik, ko'rinish, kuch, qulaylik, tabaqalashtirilgan yondashuv, ong va boshqalar. Uslubiy tamoyillar chet tilini o'qitishning o'ziga xos xususiyatlarini batafsilroq tavsiflaydi va konkretlashtiradi. Bu guruhga quyidagilar kiradi: ona tilining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda sotsiolingvistik yo'nalish prinsipi, nutq faoliyatining barcha turlarini o'zaro bog'liq holda o'rganish prinsipi, funkcionallik prinsipi, og'zaki ilgarilash, yaqinlashish, shuningdek, bir qator boshqa tamoyillar. Tanlangan ta'lim yondashuviga qarab mualliflar tomonidan shakllantirilgan.

Tadqiqot doirasida biz tomondan amalga oshirilgan ishlar, fikrimizcha, chet tili o'qituvchisining kasbiy va sotsiolingvistik kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan mashqlar tizimini yaratish va qo'llashda rahbarlik qilishi kerak bo'lgan bir nechta tamoyillarni aniqlashga imkon beradi. Bu hech qanday tarzda biz taklif qilayotgan usullar degani emas, qoidalarning didaktik tamoyillari chet tillarini o'qitish nazariyasi asoslari va o'qitish metodlarini qayta ko'rib chiqish natijasidir.

MINNATDORCHILIKLAR

Tadqiqotimiz doirasida biz, bir tomondan, chet tilini o'qitishning umumiy didaktik va uslubiy tamoyillarini, ikkinchi tomondan, chet tilini shakllantirishning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga oladigan qoidalarni ishlab chiqishga harakat qildik. va chet tili o'qituvchisining sotsiolingvistik kompetensiyasini ta'rifladik.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Голуб, Б.А. Основы общей дидактики. Учеб. пособие для студ. педвузов / Б.А. Голуб. – М.: Туманит, изд. центр ВЛАДОС, 1999. – 96 с. // https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Pedagog/golub/index.php
2. Нигматов З.Г., Шакирова Л.Р. Теория и технологии обучения в высшей школе: Курс лекций / Под ред. З.Г.Нигматова. – Казань, Казанский Федеральный Университет, 2012. – С.65.
3. Поддьяков А.Н. Образ мира и вопросы сознательности учения: современный контекст // Вопросы психологии, 2003, N 2. – С.122-132.
4. Хинзеева Н.П. Формирование межкультурной компетенции и социальный статус иностранных студентов // Вестник БГУ. Образование. Личность. Общество. 2014. №5. –С.107.
5. Игровые технологии (ролевые и деловые игры) // <https://znanio.ru/pub/101>
6. Musoyeva A. B. Problems and Solutions in Testing Future Teachers' Knowledge in the National System of Foreign Language Proficiency //International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding. – 2021. – Т. 8. – №. 12. – С. 209-215.
7. Abdilakimova U. B., Musoyeva A. B. THE IMPORTANCE OF SOCIO LINGUISTIC COMPETENCE IN FORMING PERSPECTIVE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS'PROFESSIONAL DEVELOPMENT. – 2022.
8. Musoyeva A. B. The importance of competencies in improving the professional skills of future foreign language teachers //Asian Journal of Multidimensional Research. – 2021. – Т. 10. – №. 9. – С. 89-95.
9. Махмудова М. Чет тилларни ўқитишнинг педагогик тамойиллари //Иностранная филология: язык, литература, образование. – 2017. – Т. 2. – №. 3 (64). – С. 24-26.
10. Махмудова М. ТАЪЛИМ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШДА ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ИНТЕГРАЦИЯЛАШ //УЧЕНЫЙ XXI ВЕКА Международный научный журнал. – 2017.
11. Makhmudova M., Azimova M. MECHANISMS OF COMMUNICATION CULTURE FORMATION IN FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS (BASED ON ENGLISH LANGUAGE MATERIALS) //Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 1. – С. 63-67.
12. KARIMOVA N. МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАР БИЛАН ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ ИШЛАРИНИ ТАШКИЛ ЭТИШДА ТЕМПЕРАМЕНТ ХУСУСИЯТЛАРИ //Хорижий тилларни ўрганишнинг психологик-педагогик омиллари. Республика илмий-амалий анжумани материаллари. – 2018.
13. Mamatkadirovna N. K. Pedagogical system of development of culture of international communication in students //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2021. – Т. 11. – №. 11. – С. 245-247.
14. Хамдамов И. А. ИЛМ-ФАН ТАРҚАҚҚИЁТИДА МИРЗО УЛУҒБЕК ИЛМИЙ МЕРОСИ ВА “ЗИЖИ ЖАДИДИ ГУРАГОНИЙ” АСАРИНИНГ ТУТГАН ЎРНИ //ФИЛОСОФИЯ И ЖИЗНЬ МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ. – 2022. – №. SI-1.
15. Хамдамов И. Мирзо Улуғбек даврида илм-фан ва маданиятнинг юксалишининг ижтимоий-фалсафий омиллари //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 6. – С. 40-47.